

ATATÜRK'ÜN ANAFARTALAR GURUBU KOMUTANLIĞI'NDAN İSTİFASINA DAİR BAZI BELGELER

ULUĞ İĞDEMİR

Rahmetli Orgeneral Kâzım Orbay'ın Türk Tarih Kurumu'na satın alınan özel arşivi arasında, Atatürk'ün Anafartalar Gurubu Komutanı bulunduğu sıralarda, Eylül 1915 te, Başkomutan vekili Enver Paşa'nın Çanakkale cephelerine yaptığı ziyarette kendisini ihmal etmesini öne sürerek Gurup Komutanlığından istifasına dair üç parça belge bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Ordu Komutanı Liman von Sanders'in bu çekilme kararını kabul etmiyerek Enver Paşa'ya yazdığı bir mektuptur. Bu mektupta Liman von Sanders, Atatürk'ü müstesna derecede kabiliyetli ve cesur bir komutan olarak tanıdığını ve takdir ettiğini, bu büyük savaşta onun hizmetlerine memleketin mutlak surette muhtaç olduğunu bildirmekte ve gönlünün alınmasını rica etmektedir.

İkinci belge Enver Paşa'nın bu müracaat üzerine Atatürk'e yazdığı mektup, üçüncü belge de Atatürk'ün Başkomutan vekiline verdiği cevaptır. Birinci belge Almanca olarak Liman Paşa'nın el yazısı iledir. Bunun çevirisi ve fotokopisini bu yazımızda bulacaksınız. Enver Paşa'nın yazısı müsvedde halindedir; fakat altında Enver imzasını taşımaktadır. Atatürk'ün cevabı ise kendi yazısının suretidir.

Bu belgeleri vermeden önce Atatürk'ün Anafartalar Gurubu Komutanlığına atanması olayını hatırlatmakta fayda vardır :

26 Temmuz 1331 (8 Ağustos 1915) de Anafarta dolaylarında durum bir hayli karışıktır. Atatürk bu durumdan çok üzüntülüdür. Çünkü daha önce salık verdiği tedbirler alınmamıştır. Atatürk 8 Ağustos günü ve gecesi geçenleri Arıburnu raporunda şöyle anlatır ¹:

“Saat 5,30 sonrada Conkbayırı'nda bulundurduğum yaverim Mülâzım-ı Evvel Kâzım Efendi'nin verdiği malûmata nazaran düşmanın 25 - 30 metre mesafede karşı karşıya bulunduğu 64'üncü alayın ikinci taburunun icra eylediği

¹ Mustafa Kemal : Arıburnu Muharebeleri Raporu, Ankara : T.T. Kurumu Basımevi 1968 s. 186.

hücumda muvaffak olunamadığı, 32'inci alaydan gelen üçüncü taburun ilerletilemediği, bildiriliyordu. Vaziyetin nezaketi devam etmekte olduğundan Conkbayır'ı emr-i kumandası için mafevk karargâhların nazar-ı dikkatini celbetmekten halî kalamadım. Ordu erkân-ı harbiye reisi Kâzım Bey, ordu kumandanı Liman Paşa hazretleri tarafından telefon başına çağırarak müşarüneyihin ahvali nasıl gördüğümü ve mütalâamı sorduğunu bildirdi. Buna da Conkbayır vaziyetinin nezaketi, bunun için daha bir ân mevcut olduğu, bu ân da zayı olduğu halde, bir felâket karşısında kalmaklığımız pek muhtemel olduğunu söyledim. Vaziyet umumîleşmiş, Anafartalar'a çıkmış ve çıkmakta olan büyük düşman kuvvetlerini nazarı dikkate almak ve ona nazaran umumî tedbirler ittihaz ederek sevk ve idareyi tevhit ve temin etmek lâzım geldiğinden kendisinin çare kalmadı mı? sualine verdiğim cevapta: "Bütün mevcut kuvvetlerin taht-ı kumandama verilmesinden başka çare kalmadığını" söyledim. Mumaileyh: "Çok gelmez mi?" sözüyle mukabele etti. "Az gelir!" dedim. Bu suretle telefon mükâlemesi kat' oldu. Ancak gece yarısına yakın idi, ki atideki emri aldım:

10'uncu Fırka Kumandanlığına

26/5/1331

Saat 9,50 sonra

Sureti atide münderiş ordu emrine tevfikân hemen hareketiniz lâzımdır. Fırka 19 kumandanlığına alay 27 kumandanı Şefik Bey tevkil, onun yerine münasip biri tayin olunacaktır.

Şimal Gurubu Kumandanı

ESAT

Şimal Gurubu Kumandanlığına

1 Anafartalar gurubu emir ve kumandasını almak üzere 19'uncu fırka kumandanı Mustafa Kemal Bey'in hemen şimdi Çamlıtekkesi'ne hareketi için emir buyurulması; mumaileyh fırka 7 ve fırka 12 tarafından icrası emredilmiş olan taarruzu yarın şafakla icra edecektir. Taarruzun ne suretle icra olunacağı hakkındaki malûmatı Anafartalar gurubu Erkâm Harbiye Reisi Hayrı Bey'den alacaktır. Fırka 19 Kumandanlığı vekâletine birinin tayini rica olunur.

LİMAN VON SANDERS

Liman von Sanders'in mektubundaki şu : “Çünkü bu hususta görevlendirilmiş olan XVI. Kolordu Komutanı 7'inci ve 12'inci tümenlerle hücumla geçmesi yolunda verilen emirleri yerine getirmemiştir.” cümlesini Atatürk “Anafartalar Muharebatı'na ait Tarihçe” adlı eserinde şöyle açıklar² :

“Kocaçimen muntakasında tecemmü eden kuvvetler, Anafartalar muntakasının aksamı sairesinde kalan kıtaat ve Saroz muntakasından gelmiş olan 7'inci ve 12'inci fırkalar, Anafartalar Gurubu namı altında, Saros Gurubu kumandanı miralay Feyzi Bey'in tahtı emrine verilmişti. Bu, ordu kumandanının tamiminden anlaşılıyordu. Ordu kumandanı tamiminde, Conkbayırı'na hareketi için Feyzi Bey'e emir ve talimat-ı lâzıme verdiğini de zikrediyordu.

26 Temmuz 331 saat 5.55 raddelerinde Şimal Gurubu kumandanı Esat Paşa hazretleri, “7'nci firkanın şimdi Anafarta cenubundan Damakçılık istikametine taarruz edeceğini” ordu kumandanlığının iş'arına atfen tebliğ ediyordu.

Böyle bir taarruz vuku bulmadı. Bunun sebebi hakkında muhtelif rivayetler işittik. Bazı menabiin verdiği malûmata nazaran, Anafartalar Gurubu kumandanı olan Feyzi Bey, ordu kumandanı Liman von Sanders Paşa'dan Gelibolu'dan gelmekte olan kolordusuyla düşmana taarruz etmek emrini almış ve fırkalarına taarruz emri dahi vermiştir. Fakat sahne-i muharebeye giren fırka kumandanları, vaziyeti gördükten sonra, gurup kumandanı Feyzi Bey'e “taarruz edilemez” demişler, Feyzi Bey de telefonla ordu kumandanına, fırka kumandanları “taarruz edilemez” diyor diye maruzatta bulunmuş. Liman Paşa, cevaben, gurup kumandanı sizsiniz; siz ne diyorsunuz? demiş. Feyzi Bey, ben de bu mütalâadayım, cevabında bulunmuş. Bunun üzerine, derhal kumandanı iskat edilmiş.

Diğer bazılarının beyanatına göre, Liman Paşa taarruzun 26/27 Temmuz gecesinde icrasını talep etmiş. Feyzi Bey, taarruzun ertesi güne talikini münasip görmüş ve bunun için askerinin yorgunluğu ve araziye tanımadığı esbabını dermeyan etmiş. Bu ihtilâftan dolayı kumandanı iskat olunmuş.

Hakikati hal, ordu karargâhınca malûm olan bir keyfiyettir. Benim, bunu tahkik ve teyide zamanım olmadı. Bilâhara, merak edip Liman Paşa'ya da sormadım. Bu bapta, beyanı mütalâa edebilmek için, buna dair, ordu ve Feyzi Bey nezdindeki vesaike muttali olmak lâzımdır.”

² Mustafa Kemal : Anafartalar Muharebatına ait Tarihçe, Ankara: T.T.K. Basımevi 1962 s. 27.

Liman von Sanders'in mektubu 17 Eylül 1331 tarihini taşımaktadır³. Bu tarih 28 Temmuz 1331 (10 Ağustos 1915) Conkbayırı saldırısından yani Atatürk'ün İngilizlere kesin darbeyi vurarak Çanakkale harblerinin geleceğini belirttiği tarihten aşağı yukarı birbuçuk ay sonradır. Atatürk bu tarihten iki ay on gün sonra, 27 Kasım'da, hastalığı dolayısıyla Anafartalar gurubu Komutanlığını Fevzi Paşa'ya (Rahmetli Fevzi Çakmak) bırakarak komutanlıktan ayrılır.

İngilizler ise bu tarihten 23 gün sonra 7 Aralık 1331 (20 Aralık 1915) de Çanakkale cephesinden çekilmeye başlarlar.

I. Belge

17. 7. 1331

Ekselans

Enver Paşa,

Osmanlı İmparatorluğu Ordusu ve Donanması Başkumandanı Vekili, Zatı Şahanenin Yaver-i Ekremi.

Ekselanslarınıza, Albay Mustafa Kemal Bey'in yazılı bir dilekçe ile (hizmetten) ayrılmasını dilemiş olduğunu bildirmekle şeref duyarım.

Bu dilekçeyi destekleyemem. Çünkü Mustafa Kemal Bey'i, vatanın bu büyük savaşta hizmetlerine muhakkak surette muhtaç olduğu, çok müstesna kabiliyetli, yetkili ve cesur bir subay olarak tanımayı ve takdir etmeyi öğrendim.

Albay Mustafa Kemal Bey, 5 ay önceki ilk karaya çıkış hareketinden beri 19 uncu tümenin başında parlak şekilde savaşmış ve İngilizlerin Anafarta kanadında son büyük çıkarma hareketleri esnasında müşkül bir anda kumandayı üzerine almak zorunda kalmıştır; çünkü bu hususta görevlendirilmiş olan XVI. ıncı Kolordu komutanı, 7'nci ve 12'nci tümenlerle hücumu geçmesi yolunda verilen mükerrer emri yerine getirmemiştir.

Albay Mustafa Kemal Bey burada da görevini büyük bir cesaretle ve iyi ve açık tertibat alarak ifa etmiştir : öyle ki, kendisine – vazifem icabı olarak – takdirimi ve şükranımı tekrar tekrar ifade ettim.

³ Mektubun başında 17.7.1331 tarihi vardır. O zaman rumî tarih mart ayı ile başladığı için 7. ay eylül ayının karşılığıdır.

U. İğdemir

17. 7. 1331.

Seiner Excellenz

Enver Paşa,

Vize-Generalissimo der Kaiserlich
Osmanischen Armee und Flotte,
Generaladjutant Seiner Majestät.

Ihrer Excellenz beehre ich mich anzugeigen,
dass Oberst Mustafa Kemal Bey
durch schriftliches Gesuch seine Verab-
scheidung erbeten hat. -

Ich kann dies Gesuch nicht befürworten,
da ich Oberst Mustafa Kemal Bey
als einen ganz besonders fähigen,
tüchtigen und tapferen Offizier
kennen und schätzen gelernt habe,
dessen Dienste des Vaterland in
diesem grossen Kriege durchaus
braucht. -

U. İğdemir

Oberst Mustapha Kemal Bey hat seit der ersten Landung vor 5 Monaten mit Auszeichnung an der Spitze der 19. Division gefochten, und bei der letzten grossen Landung der Engländer auf dem Anaporta-Fluegel im schwierigen Augenblicke das Kommando übernehmen müssen, da der hierzu bestimmte Kommandeur des XVI. Armeekorps dem wiederholt gegebenen Befehl zum Angriff mit der 7. und 12. Division nicht ausfuhrte. -

Oberst Mustapha Kemal Bey hat auch hier seine Aufgabe mit grosser Tapferkeit und mit guten klaren Anordnungen erfüllt, so dass ich ihm - wie dies meine Pflicht war - wiederholt meine Anerkennung und Dank ausgesprochen habe. -

Oberst Mustapha Kemal Bey will ausscheiden, weil er glaubt, das Vertrauen Ihrer Excellenz; des

Liman von Sanders'in mektubunun 2. sayfası.

U. İğdemir

Vize-Generalissimus der Kaiserlichen Armee,
seines höchsten Vorgesetzten, nicht zu besitzen.

Er glaubt dies besonders daraus zu
ersahen, dass Eure Excellenz ihm bei der letzten
Anwesenheit nicht aufgesucht haben, obgleich er
Kranke war und noch krank ist, während
Eure Excellenz die Führer der drei anderen
Gruppen mit dem Besuch beehrt haben. -

Ich habe Oberst Mustapha Kemal Bey
ausgesprochen, dass der Besuch nur aus Mangel
an Zeit unterblieben ist, und dass Eure
Excellenz sehr wohl seine Leistungen
anerkennen. -

Eure Excellenz bitte ich, das Abtriebsgemach,
das ich vorläufig nicht beifüge, unter
dem Ausdruck Eurer Excellenz Vertrauen,
gütigst abnehmen zu wollen.

Eurer Excellenz stets

sehr ergebener

Liman von Sanders.

<p>صورة نوبت وین</p>		<p>انا خیر لخری قیامی رادی سلفی کما</p>	 سوره درونی
<p>قید نوبت وین</p>			
<p>تاریخ</p>	<p>مستوی</p>		
<p>۲۷</p>	<p>۷</p>		
<p>راحتن کله ایتم تناسلام . کماله و کماله تعلیم بنیاد تده و کماله و کماله و کماله و کماله تعلیم بنیاد تده و کماله و کماله و کماله و کماله مختلف مواضع کورول استمد کردن سزی زیارته وقت فلامدی استیلا فینده کماله کماله کماله کماله و کماله قدر اولدی کماله کماله کماله کماله کماله کماله کماله باشنده سونقنده ایفای ذلیله ایدر سز .</p> <p>لیمان پاشا حقتدینه</p> <p>تحریرانه سیزنی آلام . ارزوس دولتری و جریه سلفی کماله کماله یا زوم .</p> <p>کماله کماله</p>			<p>ذات</p> <p>موسوم : فاته</p> <p>کماله</p>

Enver Paşa'nın Atatürk'e yazdığı mektubun ve Liman von Sanders'e cevabının müsveddesi.

U. İğdemir

باسمہ قرآن و کتب اوردیک جلدین

زانه مخصوصه

راحتن لکدن لولای اتفانه و توجعانه ک سیدنه بجمه شکرانه و صوفه
بده لری محبه قریب حدوتی مأمول و قایل ایمون احضار اولمان قوتک بکنده
بدلندیره روه زانه دولتدرنه رهاسون خدانه اتفانه نظر قیده تلطیف
بوره جفازدن امینم

انا فظلم لری عودی قرابدی
میر آلائی
کلی

۲۲۱ ایلول ۲۲۱

Atatürk'ün Enver Paşa'ya verdiği cevabın örneği.

Albay Mustafa Kemal Bey ayrılmak istiyor, çünkü Ekselanslarının, – İmparatorluk Ordusu'nun Başkumandan vekili ve en yüksek mafevkinin – güvenine sahip olmadığı kanısındadır. O, bunu bilhassa Ekselanslarınızın son defa burada buldukları sırada, o zaman ve halen hasta olduğu halde, ve öbür üç gurubun şeflerini ziyaretlerinizle şerefleştirmiş olmanıza rağmen, kendisini aramamış olmanızdan istidlâl ettiğine inanmaktadır.

Ben Albay Mustafa Kemal Bey'e, ziyaretin sırf zaman yetersizliği yüzünden yapılamadığını ve Ekselanslarınızın kendisinin hizmetlerini her halde takdir ettiklerini ifade ettim.

Şimdilik ilişkide takdim etmediğim ayrılma dilekçesini, Ekselanslarınızın güvenini belirtmek suretiyle reddetmek lütfunda bulunmalarını rica ediyorum.

Ekselanslarınızın daima en derin hürmetkârı,

LİMAN VON SANDERS

II. Belge

Anafartalar Gurubu Kumandanı Miralay Mustafa Kemal Bey'e

Zata mahsustur.

Rahatsızlığınızı işittim, müteessir oldum. Son defaki Çanakka-
le'yi ziyaretimde muhtelif mevazii görmek istediğimden sizi ziyarete
vakit kalmamıştı. İnşallah yakında tamamen kesb-i âfiyet eyler ve
bugüne kadar olduğu gibi kumanda ettiğiniz kıtaatın başında muvaf-
fakiyetle ifay-ı vazife eylersiniz.

ENVER

Limana Paşa Hazretlerine

Mahrem; zata mahsustur.

Tahrirat-ı sâmilelerini aldım. Arzu-yi devletleri veçhile Mustafa
Kemal Bey'e yazdım.

ENVER

III. Belge**Başkumandan Vekili Enver Paşa Hazretlerine**

Zata mahsustur.

Rahatsızlığımdan dolayı iltifat ve teveccühat-ı samilerine arz-ı teşekkürat-ı mahsusa eylerim. Bendenizi an-karip hudusu memul vekayi için ihzar olunan kuvvetin başında da bulundurarak zat-ı devletlerine daha büyük hidemat ifasına mazhariyetle taltif buyuracağınızdan eminim.

21 Eylül 331

Anafartalar Gurubu
Kumandanı
Miralay
KEMAL